

Morfém

zub-ař-sk-ý

morfémy

morfémy

vyjadřují kontrast:

se opakují:

zubařsk-ý

zubařsk-á

čern-ý

zubař-sk

zubař-ův

muž-sk

zub-ař

zub-y

oč-ař

zub

dub

zub-y

Vztah slovo – morfém

slovo = morfém

muž men

zdráv good

sed' sit

a and

= jednomorfémová
slova

slovo > morfém

muž-i cat-s

zdráv-i health-y

sed-í sit-s

a-ni wh-o

= vícemorfémová
slova

slovo < morfém

✘

(?nemorfémová
slova)

Význam morfémů: konceptuální vs. relační

konkrétní koncept

<zub,

= lexikální morfémy

obecný koncept

<-ař, osoba>

= funkční/gramatické morfémy

relace

<-sk, vztahující se k>

<-ý, shoda se jménem>

Kořen: morfologický základ slova

<dog, **dog, dogs**
dog-eared

<wh, otázka> **who, what,**
when, where

<les, **les, lesní**
lesopark

<t, deixe> **ten, takový,**
tam, tehdy

→ **plnovýznamová** slova
(autosémantika)

→ **funkční/gramatická** slova
(syntaktická)

Lexikální vs. funkční třídy slov

lexikální třídy = otevřené

- pravidelné tvoření, nové jednotky

jména (N): *skejt-ař/-ák/-ík*

adjektiva (A): *skejt-ový*

adverbia (ADV): *skejt-ově*

slovesa (V): *skejt-ovat*

funkční třídy = zavřené

- nepravidelné tvoření

zájmena: *já, my, on*

spojky: *a, že, když, protože*

determinátory: *ten, jeden (člověk)*

předložky: *v, za, pod, na*

Gramatikalizace: lexikální → funkční

They **do** as you ask.

What **do** they ask for?

Jsi tam?

Byl **jsi** tam?

Zákaz vstupu s **kolem**!

Kroužil **kolem** domu.

Afixy

- vyjadřují obecné koncepty nebo relace
- spojují se s oběma typy kořenů (lexikálními i funkčními)

the cat is our-s

s t-ou nov-ou žen-ou

cat'-s bed

Gramatikalizace: kořen → afix

polština

stpol.: **jes**-my kupiŕi → npol.: kupiŕi-**ś**-my <kupiŕiśmy>

čeština

koupil **js**-i ~ koupil-**s** <koupils>

Lexikální kořeny vs. afixy: vlastnosti

	kořeny (volné morfémy)	afixy (vázané morfémy)
a. fixní pozice	✗ svítiplyn / plynovod	✓ plyn-ař / *ař-plyn
b. samostatnost	✓ Udělal to muž.	✗ *Udělal to ař.
b1. odpověď	✓ Kdo to udělal? Muž.	✗ Kdo to udělal? *ař.
b2. koordinace	✓ Muž <u>a</u> pes běží.	✗ *muž-ův <u>a</u> ský běh

Typy afixů: pozice vůči kořeni

	čeština	angličtina	latina
prefix	od-skoč-it	un-happy	ad-haer-ēre
sufix	skoč-i-t	deep-en	am-ō
infix	č-m-ár-at	abso-fuckin'-lutely	ru-m-p-ō 'přerušuji' rūp-ī 'přerušoval jsem'
interfix	červ-o-toč	speed-o-meter	phil-o-sophia
cirkumfix	na-hluch-l-ý	en-rich-en	in-somn-is

Typy afixů: význam

derivační afixy

- konceptuální významy
- derivují lexémy

kov → kov-**ov**-ý

jméno (N) → adjektivum (A)

flexivní afix na konci slova = **koncovka**

flexivní afixy

- relační významy
- derivují tvary lexémů

kov-ov-**ý** nástroj

kov-ov-**á** trubka

Morfém: shrnutí

- strukturu slov tvoří morfémy
- morfém = <FORMA, VÝZNAM>
- význam: a) specifický koncept → lexikální morfémy/kořeny
 - b) obecný koncept, relace → fční/gramatické morfémy
 - b1) fční kořeny (t-en)
 - b2) afixy
 - derivační (zub-ař) → derivují lexémy
 - flexivní (zub-ař-i) → derivují slovní tvary lexémů

Kořeny jako volné morfémy?

Our **son** plays rugby.

Náš **syn** hraje ragby.

Yesterday, we met your **son**.

Včera jsme potkali vašeho **syn-a**.

Come with your **son**!

Přijďte se svým **syn-em**!

→ v češtině je minimum plnovýznamových slov jednomorfémových